

مجله جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، سال نوزدهم، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۴۰۰، شماره پیاپی ۳۶

تدوین و تبیین الگوی گردشگری کارآفرینی در پاندمی کووید ۱۹ (مورد مطالعه: استان‌های آذربایجان شرقی و غربی)

مسلم سلیمان پور^۱، محمدتقی امینی^۲، یزدان شیرمحمدی^۳، علی شاه نظری^۴
^۱ دانشجوی دکتری رشته مدیریت بازرگانی دانشگاه پیام نور، ایران، تهران (نویسنده مسئول)
m.soleymanpor@pnu.ac.ir

^۲ استاد، عضو هیات علمی مدیریت بازرگانی دانشگاه پیام نور، ایران، تهران

^۳ دانشیار، عضو هیات علمی مدیریت بازرگانی دانشگاه پیام نور، ایران، تهران

^۴ استادیار، عضو هیات علمی مدیریت بازرگانی دانشگاه پیام نور، ایران، تهران

صص ۸۲ - ۵۳

چکیده

هدف: هدف از پژوهش حاضر ارائه مدل گردشگری با رویکرد کارآفرینی در شرایط شیوع پاندمی است.

روش: روش تحقیق، ترکیبی (کیفی- کمی) است. در بخش کیفی با رویکرد داده بنیاد مصاحبه عمیق نیمه ساختاریافته با ۱۸ تن از خبرگان و مدیران و فعالان صنعت گردشگری برای گردآوری داده‌ها استفاده گردید. در بخش کمی، جامعه آماری متشکل از صاحبان کسب و کارها و فعالان حوزه صنعت گردشگری در استان‌های آذربایجان شرقی و غربی بودند که برحسب جدول مورگان، ۳۸۴ نفر از شهروندان به صورت تصادفی در دسترس به عنوان حجم نمونه انتخاب شدند. گردآوری داده‌های کمی با استفاده از پرسشنامه محقق ساخته و تحلیل داده‌های کمی، با استفاده از روش مدل‌سازی معادلات ساختاری (نرم افزار PLS software 2.0) انجام شد.

یافته‌ها: مدل نهایی از مقوله شرایط علی (کاهش تقاضا برای خدمات - محصولات گردشگری ناشی از شیوع بیماری؛ الزام به رعایت پروتکل‌های بهداشتی ناشی از همه‌گیری بیماری، کاهش قدرت خرید مردم و محدودیت‌های محیطی و قانونی)، زمینه‌ای (زیرساخت‌های بنیادی توسعه خدمات گردشگری؛ فرهنگ و عزم عمومی جامعه در پیشگیری از کرونا و یکپارچگی زنجیره تأمین صنعت گردشگری؛ و توان بالقوه و تاب‌آوری کسب‌وکارها در صنعت)، مداخله‌گر (شدت همه‌گیری و ریسک سرمایه‌گذاری در دوران شیوع بیماری) و الگوی راهبردی صنعت گردشگری با رویکرد کارآفرینی (به‌کارگیری و توسعه ابزارهای مبتنی بر فناوری اطلاعات جهت سفر هوشمند؛ مدیریت بحران در صنعت گردشگری؛ ترویج سفرهای داخلی با رعایت پروتکل‌های بهداشتی در راستای رونق گردشگری داخلی) تشکیل شده که بر پیامدهای آن در دوران بحران پاندمیک، اثرگذارند.

نتایج: نتایج حاکی از آن است که گردشگری با رویکرد کارآفرینی در صورت اتخاذ راهبردهایی چون توسعه گردشگری مجازی، مدیریت بحران در صنعت گردشگری؛ توسعه گردشگری داخلی با تأکید بر رعایت پروتکل‌های بهداشتی و تمرکز بر توسعه زیرساخت‌های گردشگری، منجر به تحقق پیامدهایی چون حفظ و رونق کسب‌وکارهای گردشگری؛ تقویت صنعت گردشگری و خلق بازار جدید گردشگری برای دوران پسا کرونا، می‌گردد.

واژگان کلیدی: مدل گردشگری، کارآفرینی، بحران‌های پاندمیک، گردشگری مجازی

۱. مقدمه

امروزه، بحران‌ها و مدیریت آن‌ها مسئله‌ای مهم تلقی می‌شود که با گردشگری و فعالیت‌های آن نیز ارتباط دارد. هرچند بحران‌ها در گردشگری اتفاقاتی معمولی هستند، چنانکه بسیاری از مقاصد تحت تأثیر بحران‌های طبیعی و انسانی ساخته شده و طی سال‌ها تاکتیک‌ها و استراتژی‌های تاب‌آوری و کاهش آن‌ها را توسعه داده‌اند (ریچی و جیانگ، ۲۰۱۹، ص. ۱۱). با این حال هرگونه رخدادی که عملکرد طبیعی مقصد را تهدید کرده و انجام کسب‌وکار مرتبط با گردشگری را مختل نماید یا تهدیدی برای ایمنی گردشگران باشد نیازمند واکنش مناسب و

کنترل شرایط است (یاوری گوهر، منصوری موید، ۱۳۹۶، ص. ۲۹). از آغاز سال ۲۰۲۰ میلادی، شیوع گسترده بیماری همه‌گیر کووید ۱۹ بر بسیاری از بخش‌های مختلف بنگاه‌های اقتصادی گردشگری تأثیر منفی گذاشته است. به دلیل ضرورت استفاده از مداخلات غیر دارویی نظیر استفاده از ماسک صورت و رعایت فاصله‌های اجتماعی، همچنین انتقال بدون علامت بیماری به‌طور ناخودآگاه (ناقل بودن فرد زمانی که خود از بیماری آگاهی ندارد) (گاسلینگ، اسکات، هال، ۲۰۲۰، ص. ۱۶) و به دلیل ماهیت پاندمیکی که ویروس کووید ۱۹ دارد و بنا به دلایلی چون ۱) کاهش شدید مسافرت، مهمان‌نوازی و گردشگری در سراسر جهان؛ ۲) سقوط چشم‌گیر اقتصاد جوامع؛ ۳) افزایش مداوم امکان ایجاد تغییرات اساسی ناشی از گسترش بیماری در جوامع و ۴) غیرقابل پیش‌بینی بودن پایان بحران، منحصربه‌فرد بوده و با انواع بحران‌های اپیدمیک پیش از خود متفاوت است (لورد کیپانیدز، بریزیت، بکمن، ۲۰۰۵، ص. ۷۹۵). با توجه به اهمیت درآمد صنعت گردشگری، کشور ما ایران هم از این آسیب مصون نمانده و بخش مهمی از خدمات گردشگری داخلی و خارجی آن دچار رکود و افت شده و ضربه سنگینی به آن وارد گردیده است. از این رو، با توجه به جدید بودن موضوع و خلأ موجود، پژوهش حاضر درصدد پاسخ‌گویی به این سؤالات اساسی است که ۱) الگوی راهبردی گردشگری با رویکرد کارآفرینی در بحران کووید ۱۹ به چه شکل است؟ ۲) عوامل اثرگذار بر شکل‌گیری این الگو کدامند؟

۲. پیشینه پژوهش

آرونداتی روی^۵ (۲۰۲۰)، بر این عقیده است که «از نظر تاریخی، بیماری‌های همه‌گیر انسان‌ها را مجبور به گسست از گذشته کرده و دنیای خود را از نو تصور می‌کنند» (روی، ۲۰۲۰، ص. ۳). وی بر این باور است که این همه‌گیری یک پورتال است، دروازه‌ای بین یک جهان و جهان دیگر؛ بدین ترتیب آن دسته از افرادی که موافق بودند که نحوه کار جهان قبل از بحران نامطلوب است، می‌توانند بحران را لحظه‌ای تحول‌آفرین بدانند و از آنجاکه مسلماً مسافرت و جهانگردی بیشترین آسیب را در جهان در بحران دیدند، تفکر تحول‌گرا به‌ویژه مورد توجه قرار

گرفت (هایگین، ۲۰۲۰، ص. ۷). نظرسنجی‌های اخیر در مورد نیازهای شهروندان و ارتباط آن‌ها با گردشگری، بیانگر نیاز آن‌ها به احساس آزادی، فضای باز، امنیت، سلامتی، عادی بودن، امید، شکنندگی و نیاز به داشتن چشم‌انداز جدیدی از جهان است و این دقیقاً همان جایی است که گردشگری ارزش‌ها و فرصت‌های پیشنهادی گسترده‌ای که هر شهروند تعیین می‌کند را برای وی به ارمغان می‌آورد (دل واله، ۲۰۲۰، ص. ۳). نکته حائز اهمیت دیگر اینکه در شرایط انتشار گسترده پاندمی، ابزارهای ارتباطی سنتی و تجاری دیگر پاسخ‌گو نیستند و ارائه تجارب یا خدمات عالی باقیمت رقابتی به بازدیدکنندگان و مسافران دیگر کافی نیست (راتن، ۲۰۲۰، ص. ۱۵). در چنین شرایطی مدیریت مؤثر بحران برای کارآفرینان بسیار حیاتی است؛ زیرا فعالیت‌های تجاری آن‌ها به‌نوعی تعامل با جامعه نیاز دارد. بنابراین، بحران کووید ۱۹ باید به‌عنوان فرصتی برای بازنگری انتقادی در مسیر رشد گردشگری و زیر سؤال بردن منطق ورود بیشتر که حاوی مزایای بیشتری است، تلقی شود (گرتزل، ۲۰۲۰، ص. ۱۹۰).

سانتوس و همکاران (۲۰۲۰، ص. ۸)، در مطالعه‌ای با عنوان «تغییرات رفتاری در گردشگری در زمان کووید ۱۹»، اذعان داشتند که طی تابستان و پاییز سال ۲۰۲۰ به دلایلی چون محدودیت سفر و تحرک، عوامل روانی و اقتصادی، تغییرات بالقوه‌ای در رفتار گردشگران رخ داده است. آن‌ها سه سناریو بالقوه برای ماه‌های ژوئن تا دسامبر سال ۲۰۲۰، در خصوص میزان ورود جهانگردان بر اساس چگونگی تکامل و گسترش ویروس ارائه دادند.

نوگا کالینز کراینر (۲۰۲۰، ص. ۹)، در مطالعاتی با عنوان «استراتژی‌های ملی گردشگری در طول شیوع کووید ۱۹»، دریافتند همه‌گیری کووید ۱۹ تأثیر قدرتمند و متنوعی در صنعت گردشگری داشته است و لازمه آمادگی جهت مقابله با تأثیرات آن انجام اقدامات ذیل است: (۱) ترسیم استراتژی‌های ملی جهت رهایی از پیامدهای کووید ۱۹ برای گردشگری، (۲) مقایسه و تجزیه و تحلیل استراتژی‌های فعلی، (ج) ارزیابی استراتژی‌های پیشنهادی سازمان جهان گردشگری که در کشورهای مختلف پذیرفته شده است که باهدف درک بهتر تأثیر همه‌گیر در اجرای سیاست صنعت گردشگری در سطح جهانی انجام می‌شود.

نیکفال مغالو، منصور (۱۳۹۹، ص. ۱)، در مطالعه‌ای با عنوان «تأثیر ویروس کرونا بر صنعت گردشگری» دریافتند که شیوع ویروس کرونا منجر به ایجاد موانع و مشکلاتی در

جهت حضور مسافران در مراکز گردشگری و تعطیلی تمامی زنجیره خدمات گردشگری اعم از اقامت، غذا و نوشیدنی، تفریحی و سرگرمی، حمل و نقل و خدمات مسافرتی در سراسر جهان شده است. کسب و کارهای حوزه گردشگری که یکی از موتورهای اشتغال و رشد هستند و به عنوان صادرات نامرئی محسوب می شوند، در این وضعیت عملاً تعطیل شده و به عبارتی چرخ این صنعت اشتغال‌زا نیز متوقف شده است و واحدها و فعالیت‌های فراوانی در زنجیره وابسته به آن (از جمله اقامت، حمل و نقل، غذا و خوراک، مجتمع‌های تفریحی و سرگرمی و سایر واسطه‌های بالادستی و پایین دستی) آسیب دیده و کارکنان آنها ممکن است کار خود را از دست بدهند. این امر باعث ایجاد رکود و سیر قهقراپی صنعت در حال توسعه و بزرگ گردشگری در سطح جهان می‌گردد.

میرتقیان رودسری، فرخیان، نقوی (۱۳۹۹، ص. ۱۱۵)، در مطالعه‌ای با عنوان «بررسی رفتار جامعه میزبان نسبت به گردشگران در دوران شیوع کووید-۱۹»، ابعاد جدیدی از تعامل میزبان-گردشگر در دوران کرونا مبتنی بر تلفیق نظریه‌های تبادل اجتماعی و تهدید یکپارچه را ارائه نمودند. آنچه به عنوان نتیجه می‌توان بیان نمود، این است که با وجود آنکه نگرش اغلب مردم رامسر به حضور گردشگران در این دوران منفی بوده، عده‌ای با تأکید بر وابستگی معیشت و اقتصاد شهر به گردشگری و تحت شروطی که در نتیجه‌گیری پژوهش به آنها اشاره شده، معتقد بودند سلامت مردم شهر در اولویت است.

دهقان، رشادت جو، طالبی، درگاهی (۱۳۹۹، ص. ۵۱۹)، در مطالعه‌ای با عنوان «تحلیل راهبردی صنعت گردشگری سلامت ایران در دوران کرونا»، دریافته‌اند که استراتژی منتخب شامل دو استراتژی تدافعی و رقابتی بود. این تحقیق بیانگر این است که نقاط قوت صنعت گردشگری سلامت بر نقاط ضعف غلبه دارد و فرصت‌های توسعه بیش از چالش‌های موجود است. همچنین استراتژی حفظ و نگهداری بهترین راهبرد حمایت از گردشگری سلامت در شرایط موجود در ایران است.

کلابی، کریمی راد، (۱۳۹۹، ص. ۳۰۱)، در پژوهشی با عنوان «نوسازی استراتژیک کارآفرینانه در دوران پسا کرونا: شرکت‌های فعال در صنعت گردشگری»، ۴ دسته عامل اصلی

تمرکز بر نوآوری و خلاقیت، منابع انسانی، رهبری و قابلیت‌ها را به‌عنوان عوامل مؤثر بر رونق گردشگری پس از دوران کرونا شناسایی کردند.

آزادخانی، عبداللهی‌پور (۱۳۹۷، ص. ۱۳۰)، در پژوهشی با عنوان «نقش فعالیت‌های کارآفرینانه در توسعه گردشگری»، دریافتند بین متغیرهای نوآور بودن، ریسک‌پذیری، استقلال عمل و رقابت تهاجمی و توسعه گردشگری ارتباط وجود دارد.

۳. روش بررسی

روش در نظر گرفته‌شده جهت انجام پژوهش حاضر، روش ترکیبی است. این روش مبتنی بر پارادایم اصالت عمل و با رویکرد استقرایی-قیاسی است. استراتژی بکار گرفته‌شده در مرحله کیفی مبتنی بر شیوه نظریه‌پردازی داده بنیاد و پارادایم تفسیری است. طرح استفاده‌شده در این بخش از پژوهش بر اساس طرح نظام‌مند استراوس و کوربین (۱۹۹۰) است.

۳.۱. محدوده مورد مطالعه

آذربایجان شرقی: در گوشه شمال غربی فلات ایران، با حدود ۴۵۴۹۰/۸۸ کیلومترمربع نام آذربایجان شرقی به خود گرفته است. استان آذربایجان شرقی از نظر تقسیمات استانی به ۱۹ شهرستان، ۴۲ بخش و ۱۴۲ دهستان تقسیم می‌شود (سبحانی، صفریان‌زنگیر، طباطبائی، ۱۳۹۹، ص. ۹۹). آذربایجان غربی: استان آذربایجان غربی بدون احتساب دریاچه ارومیه با وسعت ۳۷۴۱۲ کیلومترمربع بین ۴۴ درجه و ۳۰ دقیقه تا ۴۷ درجه و ۲۴ دقیقه طول شرقی و ۳۶ درجه و ۵ دقیقه تا ۳۹ درجه و ۴۶ دقیقه عرض شمالی، در شمال غرب ایران واقع شده است (موسوی، جلالیان، کهکی، ۱۳۹۶، ص. ۵۴). شکل (۱) نقشه جغرافیایی محدوده مورد مطالعه را نشان می‌دهد.

شکل ۱. محدوده مورد مطالعه (منبع نویسندگان)

جامعه آماری این مطالعه در بخش کیفی متشکل است از خبرگان دانشگاهی، مدیران و کارشناسان گردشگری و کارآفرینی در استان‌های آذربایجان غربی و شرقی هست شیوه نمونه‌گیری در پژوهش حاضر به صورت هدفمند و نظری انجام گردید. بعد از انجام ۱۴ مصاحبه نیمه ساختاریافته، تحلیل داده به اشباع نظری رسید ولی جهت اطمینان و دستیابی به داده‌های معتبر تا مصاحبه ۱۸ ادامه دادیم. ملاک‌های انتخاب شرکت‌کنندگان متخصص بودن، سابقه

فعالیت گردشگری آن‌ها بود. پژوهشگر پس از کسب اجازه از شهروندان شرکت‌کننده و با هماهنگی آن‌ها، زمان و مکان مصاحبه را مشخص نموده است. در این مرحله سعی شد تا نمونه‌گیری با حداکثر تنوع از زیرگروه‌های مختلف جمعیتی از نظر سن، جنسیت، تحصیلات، سابقه فعالیت گردشگری انجام شود که ویژگی‌های دموگرافی بخش کیفی و کمی در جدول (۱) آورده شده است.

جدول ۱. ویژگی‌های جمعیت شناختی مشارکت‌کنندگان در پژوهش

منبع: نویسندگان

بخش کمی				بخش کیفی		
متغیرها	شاخص‌ها	فراوانی نسبی (درصد)	فراوانی مطلق (تعداد)	متغیر	تعداد	
جنسیت	زن	۵۴/۲	۲۰۸	زن	۴	جنسیت
	مرد	۴۵/۸	۱۷۶	مرد	۱۴	
تحصیلات	فوق دیپلم	۱۳	۳/۴	بین ۲۱ تا ۳۵ سال	۸	سن
	لیسانس	۱۰۷	۲۷/۹	بین ۳۶ تا ۵۰ سال	۶	
	فوق لیسانس	۲۳۶	۶۱/۵	بالتر از ۵۰ سال	۴	
	دکتری	۲۸	۷/۳	کارشناسی	۱۰	
سابقه فعالیت	کمتر از ۵ سال	۱۰۷	۲۷/۹	کارشناسی ارشد و بالاتر	۸	تحصیلات
	بین ۶ تا ۱۵ سال	۲۰۱	۵۲/۳	کمتر از ۱ سال	۱	
	بین ۱۶ تا ۲۵ سال	۴۲	۱۰/۹	بین ۱ تا ۳ سال	۹	
وضعیت تأهل	بیش از ۲۵ سال	۳۴	۸/۹	بیشتر از ۳ سال	۸	سابقه فعالیت گردشگری
	مجرد	۱۲۹	۳۳/۶	جمع کل	۱۸	
	متاهل	۲۵۵	۶۶/۴			

جامعه آماری در بخش کمی شامل صاحبان کسب‌وکارها و فعالان حوزه خدمات گردشگری است که با توجه به نامعلوم بودن حجم جامعه، با استفاده از جدول مورگان حجم نمونه برابر با ۳۸۴ نفر تعیین شد. جهت جمع‌آوری داده‌ها در بخش کیفی از مصاحبه نیمه عمیق با سوالات باز و در بخش کمی از پرسش‌نامه با سوالات بسته با طیف پنج گزینه‌ای لیکرت استفاده شد.

فرایند تجزیه و تحلیل داده‌ها در این شیوه طی سه مرحله کدگذار انجام می‌گردد:

کدگذاری باز: در این مرحله، داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها به دقت بررسی شده، مقوله‌های اصلی و مقوله‌های فرعی مربوط به آن‌ها، مشخص و خرده مقوله‌ها (زیر مقوله‌ها) تعیین شدند. کدگذاری محوری: در این مرحله، کدها و دسته‌های اولیه‌ای که در کدگذاری باز ایجاد شده‌اند، با یکدیگر مقایسه می‌شوند و ضمن ادغام کدهایی که از نظر مفهومی با یکدیگر مشابه هستند، دسته‌هایی که به یکدیگر مربوط می‌شوند، حول محور مشترکی قرار می‌گیرند. مقوله‌های موجود در مدل پارادایمی استراوس و کوربین در مرحله کدگذاری محوری عبارت‌اند از:

- شرایط علی: مشتمل بر عوامل و شرایط پیدایش پدیده مورد مطالعه است؛
- شرایط زمینه‌ای: مشتمل بر مواردی است که با پدیده، محل وقوع حوادث مرتبط با پدیده یا محل کنش متقابل برای کنترل یا پاسخ به پدیده، ارتباط دارند؛
- شرایط میانجی: به زمینه ساختاری وقوع پدیده یا مقوله و عوامل مؤثر بر چگونگی واکنش به آن یا به پیامدهای آن می‌پردازد؛
- راهبردها: برکنش‌ها و واکنش‌هایی برای کنترل، اداره و برخورد با پدیده مورد نظر باهدف و دلیلی مشخص، مبتنی می‌باشند؛
- پیامدها: عبارت‌اند از نتایج حاصل از اتخاذ راهبردها.
- کدگذاری انتخابی: مرحله اصلی نظریه‌پردازی است؛ زیرا مقوله محوری را به شکلی نظام‌مند به دیگر مقوله‌ها ربط داده و آن روابط را در چارچوب یک روایت ارائه می‌کنند. تحلیل داده‌های کمی برازش مدل و آزمون روابط بین متغیرهای تحقیق، با استفاده از شیوه‌ای از مدل‌یابی معادلات ساختاری با نرم‌افزار Smart pLs انجام شده است.

روایی این مطالعه در بخش کیفی بر مبنای سه معیار اعتبار (صرف زمان کافی و به‌کارگیری دو کدگذار جهت چند نمونه مصاحبه به منظور کسب اطمینان از یکسانی دیدگاه کدگذاران)، انتقال‌پذیری (مشورت با متخصصان در خصوص یافته‌های پژوهش) و اطمینان‌پذیری استفاده شد. همچنین، از شیوه باز آزمایشی جهت ارزیابی پایایی پژوهش استفاده گردید. بر این اساس، پایایی بین کدگذاران برای مصاحبه‌های انجام‌گرفته در این پژوهش برابر با ۰/۷۹ محاسبه

گردید. در بخش کمی این مطالعه، به منظور تعیین روایی همگرا و واگرایی سازه از تحلیل عاملی تأییدی و در راستای سنجش پایایی پرسش‌نامه از آلفای کرونباخ استفاده شده است. در این بخش با توجه به اینکه مقدار آلفای کرونباخ برای همه متغیرها بالاتر از $0/7$ است، پرسشنامه از پایایی کافی برخوردار است.

۴. مبانی نظری پژوهش

از آنجاکه گردشگری جزء بخش‌های خدماتی است، درآمد آن بر رشد اقتصادی تأثیر می‌گذارد. از سوی دیگر، به سبب پیوندهای بسیاری که گردشگری با سایر بخش‌های اقتصادی دارد، در صورت توسعه این خدمت سایر بخش‌های اقتصادی نیز که به آن کالا یا خدمت ارائه می‌دهند یا محصول آن را مصرف می‌کنند، همراه با آن توسعه می‌یابند (یعقوبی منظری، آقامیری، ۱۳۹۷، ص. ۲۰). منظور مطالعه عوامل مؤثر بر جذب گردشگران خارجی باید از نظریه مصرف‌کننده و برآورد تابع تقاضای خدمت گردشگری استفاده کرد (مروت، سالم، نعمت‌اللهی، ۱۳۹۷، ص. ۲۷۷). بنابراین، گردشگری شامل تمامی پدیده‌ها و روابط حاصل از تعامل گردشگران، عرضه‌کنندگان و فروشندگان محصولات جهانگردی، دولت‌ها و جوامع میزبان در فرایند جذب و پذیرایی از گردشگران است (آقارکاکلی، یحیی‌زاده‌فر، گندم‌فشان، اسمعیلی، ۱۳۹۸، ص. ۱۷۸). مهم‌ترین اثر گردشگری بر بهبود رشد اقتصادی یک کشور، افزایش تعداد شاغلان در این عرصه یا به عبارتی افزایش سطح اشتغال کشور به شکل مستقیم و غیرمستقیم است. یکی از آشکارترین منافع گردشگری در کشور میزبان، ایجاد مشاغل نظیر کار در هتل‌ها، رستوران‌ها، مغازه‌ها و بخش حمل‌ونقل است که به‌طور مستقیم با صنعت توریسم در ارتباط است (فروچی، ابونبی، ۱۳۹۸، ص. ۵). توسعه گردشگری با رویکرد کارآفرینانه می‌تواند منبع جدید درآمدزایی برای جامعه میزبان باشد و با تنوع‌سازی اقتصاد وابستگی به اقتصاد تک-محصولی را کاهش دهد (لرنر، هانت، دیمو، ۲۰۱۸، ص. ۵۵). کارآفرینی به معنای داشتن یک اولویت در رفتار پیشگیرانه، آینده‌نگرانه و ابتکاری است. ایده کارآفرینی باگذشت زمان ادامه داشته است، اما راهی برای غلبه بر موانع شایع در زمان بحران فراهم می‌کند (لانسبری، گلاین، ۲۰۱۹، ص. ۱۵). بر این اساس کارآفرین، یک نوآور است که ترکیب جدیدی به وجود می‌آورد

و این ترکیب می‌تواند ابداع یک محصول جدید، روش جدید برای تولید محصول موجود، ایجاد بازاری جدید و یا استفاده از منابع جدید باشد. بحران‌ها می‌توانند انواع مختلفی از بهداشتی، سیاسی، مالی، فناوری، سازمانی و طبیعی داشته باشد (میلیستین، ۲۰۱۶، ص. ۱۴۵). عدم اطمینان ذاتی یک بحران نمایانگر نیاز به اتخاذ به رویکردهای جدید است، در چنین شرایطی رویکردهای منطقی و عادی به دلیل مبهم بودن شرایط اعمال نمی‌شوند. از این رو، کارآفرینان باید به منابعی که در اختیار دارند بسنده نکنند (کراس و همکاران، ۲۰۲۰، ص. ۱۰۶۸). بحران‌ها بر کارآفرینان به‌عنوان شهروندان یک جامعه و صاحبان مشاغل تأثیر می‌گذارد (لیو، ۲۰۲۰، ص. ۱۲). بنابراین، واکنش سریع نسبت به یک شرایط بحرانی برای ذینفعان تحت تأثیر آن بسیار مهم است؛ زیرا یک بحران بسته به نوع درک آن، نشان‌دهنده یک فرصت و تهدید است (دورن، ۲۰۱۶، ص. ۳). بر این اساس، چنانچه یک بحران منجر به ایجاد دانش جدید، یادگیری شناسایی بازارهای جدید، نوآوری و خلق مزیت رقابتی شود، آنگاه می‌توان آن را به‌عنوان یک فرصت در نظر گرفت. همچنین، هرگاه یک بحران ساختارهای موجود را تغییر داده و مستلزم صرف منابع جدید باشد، آنگاه می‌توان آن را به‌مثابه یک تهدید مدنظر قرارداد (اگرس، ۲۰۲۰، ص. ۲۰۱).

۵. یافته‌های پژوهش

۵.۱. یافته‌های بخش کیفی

تجزیه و تحلیل داده‌ها در بخش کیفی این پژوهش مبتنی بر طرح نظام‌مند استراوس و کورین و بر مبنای سه مرحله کدگذاری باز، محوری و انتخابی استوار است.

۵.۱.۱. کدگذاری باز

در کدگذاری باز، متن مصاحبه بارها و بارها خوانده شد و بعد از نشانه‌گذاری و شکستن داده‌ها، هر مفهومی که به ذهن می‌رسید در نظر گرفته می‌شد. در این پژوهش پس از تحلیل کلیه مصاحبه‌ها و پالایش، ۶۶ مفهوم به ۱۴ مقوله تبدیل شدند.

۵. ۱. ۲. کدگذاری محوری

در کدگذاری محوری، مفاهیم بر اساس اشتراکات و یا هم‌معنایی در کنار هم قرار می‌گیرند. به عبارت دیگر، کدها و دسته‌های اولیه‌ای که در کدگذاری باز ایجاد شده‌اند، با یکدیگر مقایسه می‌شوند و ضمن ادغام کدهایی که از نظر مفهومی با یکدیگر مشابه هستند، دسته‌هایی که به یکدیگر مربوط می‌شوند، حول محور مشترکی قرار می‌گیرند. ابعاد پارادایم کدگذاری، تحلیل داده‌های حاصل از مصاحبه‌ها در جداول (۲)، (۳)، (۴)، (۵)، (۶)، (۷)، تبیین شده و در نهایت، نظریه (مدل کیفی پژوهش) بیان شده است.

شرایط علی: این شرایط باعث ایجاد و شکل‌گیری پدیده طبقه محوری می‌شود. نتایج حاکی از وجود چهار مقوله مرتبط با شرایط علی، شامل کاهش تقاضا برای خدمات و محصولات گردشگری ناشی از شیوع بیماری؛ الزام به رعایت پروتکل‌های بهداشتی ناشی از همه‌گیری بیماری، کاهش قدرت خرید مردم و محدودیت‌های محیطی و قانونی است.

جدول ۲. کدگذاری محوری شرایط علی

(مأخذ: نویسندگان)

ابعاد	مقوله‌ها	مفاهیم (کد نهایی) (کدگذاری باز)
	کاهش تقاضا برای خدمات - محصولات گردشگری ناشی از شیوع بیماری	تغییر سبک گردشگری گردشگران
		افزایش حساسیت گردشگران به ارزش پیشنهادی
		کم شدن میزان مرگ و میر ناشی از عدم مسافرت به دلیل اعمال محدودیت
		دوره‌ای بودن برخی کسب‌وکارها در گردشگری
الزام به رعایت پروتکل‌های بهداشتی ناشی از همه‌گیری بیماری		ضرورت رعایت پروتکل‌های بهداشتی و سلامت
		الزام به رعایت فاصله اجتماعی
		مقابله با گسترش بیماری به دلیل اعمال محدودیت
کاهش قدرت خرید مردم		نرخ تورم
		کاهش قدرت خرید مردم
		فضای کسب‌وکار
		رکود اقتصادی ناشی از اعمال محدودیت‌ها
محدودیت‌های محیطی و قانونی		محدودیت‌های قانونی

ابعاد	مقوله‌ها	مفاهیم (کد نهایی) (کدگذاری باز)
		فشارهای خانواده ممنوعیت سفر به مناطق مختلف

شرایط زمینه‌ایی: شرایط خاصی که در آن راهبردها برای اداره، کنترل و پاسخ به پدیده فراهم می‌کند. نتایج حاکی از وجود سه مقوله مرتبط با شرایط زمینه‌ای شامل زیرساخت‌های بنیادی توسعه خدمات گردشگری؛ فرهنگ و عزم عمومی جامعه در پیشگیری از کرونا و یکپارچگی زنجیره تأمین صنعت گردشگری؛ و توان بالقوه و تاب‌آوری کسب‌وکارها است. این جدول شامل ۳ مقوله و ۱۵ کد نهایی استخراج‌شده از مصاحبه است.

جدول ۳. کدگذاری محوری شرایط زمینه‌ای

(مأخذ: نویسندگان)

ابعاد	مقوله‌ها	مفاهیم (کد نهایی) (کدگذاری باز)		
شرایط زمینه‌ای	زیرساخت‌های بنیادی توسعه خدمات گردشگری	زیرساخت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات		
		زیرساخت‌های حمل‌ونقل گردشگری		
		زیرساخت‌های بهداشتی		
		زیرساخت‌های رفاهی گردشگری		
	فرهنگ و عزم عمومی جامعه در پیشگیری از کرونا و یکپارچگی زنجیره تأمین صنعت گردشگری	رفتار محتاطانه گردشگران در انتخاب بسته گردشگری	رعایت دستورالعمل‌های بهداشتی	
			هماهنگی و تعاملات بین سازمانی به موقع و صحیح نهادهای سازمانی	
		اشتراک اطلاعات در زنجیره تأمین صنعت گردشگری	هماهنگی و تعاملات بین سازمانی به موقع و صحیح نهادهای سازمانی	
			مشارکت و همکاری بخش‌های مختلف خدمات گردشگری	
			انطباق‌پذیری زنجیره تأمین در برابر اختلالات	
			انعطاف‌پذیری زنجیره تأمین در پاسخگویی سریع به تغییرات	
			افزونگی کسب‌وکارهای صنعت گردشگری	چابکی در پاسخگویی به نیازهای گردشگران
				پایداری کسب‌وکارها در شرایط بحرانی
		توان بالقوه و تاب‌آوری کسب‌وکارها در صنعت		

شرایط مداخله‌گر: به جرح و تعدیل شرایط علی می‌پردازد و بر راهبردها و کنش‌های متقابل تأثیر می‌گذارد. نتایج حاکی از وجود دو مقوله شامل شدت همه‌گیری و ریسک سرمایه-گذاری در دوران شیوع بیماری در طبقه عوامل مداخله‌گر است. این جدول شامل ۲ مقوله و ۷ کد نهایی استخراج شده از مصاحبه است.

جدول ۴. کدگذاری محوری شرایط مداخله‌گر

(مأخذ: نویسندگان)

ابعاد	مقوله‌ها	مفاهیم (کد نهایی) (کدگذاری باز)
۳ ۱ ۳ ۳ ۶	شدت همه‌گیری	سرعت انتقال بیماری
		عدم کشف درمان قطعی برای بیماری
		اوج‌گیری و تغییر نوع بیماری
ریسک سرمایه‌گذاری در دوران شیوع بیماری		ریسک عدم بازگشت سرمایه
		ابهام سرمایه‌گذاران از وضعیت آینده بیماری
		الزام به تعطیلی موقت اماکن و واحدهای صنعتی
		فقدان قوانین و مقررات حمایتی

راهبردها: کنش‌ها یا تعاملاتی که از پدیده محوری منبث می‌شود. سه مقوله به‌کارگیری و توسعه ابزارهای مبتنی بر فناوری اطلاعات جهت سفر هوشمند؛ مدیریت بحران در صنعت گردشگری؛ ترویج سفرهای داخلی با رعایت پروتکل‌های بهداشتی در راستای رونق گردشگری داخلی در طبقه راهبردها شناسایی شدند. این جدول شامل ۳ مقوله و ۱۷ کد نهایی استخراج شده از مصاحبه است.

جدول ۵. کدگذاری محوری راهبردها

(مأخذ: نویسندگان)

ابعاد	مقوله‌ها	مفاهیم (کد نهایی) (کدگذاری باز)
۴ ۳ ۳	به‌کارگیری و توسعه ابزارهای مبتنی بر فناوری اطلاعات جهت سفر هوشمند	برگزاری تورهای آشناسازی
		آموزش و فرهنگ‌سازی سفر هوشمند
		اجرای پروتکل‌های سفر هوشمند
		طراحی و ایجاد وب‌سایت و اپلیکیشن‌های گردشگری

ابعاد	مقوله‌ها	مفاهیم (کد نهایی) (کدگذاری باز)	
مدیریت بحران در خدمات گردشگری	مدیریت بحران در خدمات گردشگری	فراهم‌سازی امکان موقعیت‌یابی گردشگر و معرفی خدمات در محدوده شعاعی معرفی، بازاریابی و فروش دیجیتال سوغات و صنایع دستی	
		تولید محتوی و ارائه محصولات و خدمات نوین در صنعت گردشگری	
		ایجاد سیستم موزه‌داری دیجیتال و برگزاری تور مجازی موزه	
		بازاریابی و تبلیغات تورهای گردشگری به صورت مجازی	
		بهبود جایگاه وبسایت در موتورهای جست‌وجو	
		جبران آسیب و خسارت مشاغل گردشگری	
		اجرای سیاست‌های حمایتی (تسهیلات، معافیت‌های مالیاتی و ...)	
	ترویج سفرهای داخلی با رعایت پروتکل‌های بهداشتی در راستای رونق گردشگری داخلی	ترویج سفرهای داخلی با رعایت پروتکل‌های بهداشتی در راستای رونق گردشگری داخلی	تثبیت زنجیره تأمین گردشگری
			تدوین بسته‌های مشاوره‌ای و آموزشی به فعالان در زمینه گردشگری
			تسریع و تسهیل در ارائه خدمات به گردشگران از طریق شبکه‌های مجازی
			تصویب قوانین و تسهیل شرایط سرمایه‌گذاری
			حفظ سرمایه انسانی فعال در صنعت گردشگری
			تشویق و ترویج سفرهای داخلی در شرایط بهداشتی
			راه‌اندازی استارت‌آپ‌های گردشگری با ارزش آفرینی در حوزه فناوری
			اطلاع‌رسانی، فروش و بازاریابی دیجیتال در گردشگری
ارائه محصولات و خدمات با رعایت پروتکل‌های بهداشتی			
ارائه بسته‌های نوآورانه در بازه‌های زمانی کوتاه‌مدت به گردشگران			

پیامدها: نتایج حاصل از اتخاذ راهبردهاست. نتایج، حاکی از وجود دو مقوله شامل حفظ و رونق کسب‌وکارهای گردشگری و بهبود اثربخشی در خدمات گردشگری و خلق بازارهای جدید گردشگری برای دوران پساکرونا است. این جدول شامل ۲ مقوله ۱۳ کد نهایی استخراج شده از مصاحبه است.

جدول ۶. کدگذاری محوری پیامدها

(مأخذ: نویسندگان)

ابعاد	مقوله‌ها	مفاهیم (کد نهایی) (کدگذاری باز)
کسب‌وکارها	حفظ و رونق	کمک به رشد اقتصاد محلی و ملی
	کسب‌وکارهای	انطباق‌پذیری کسب‌وکارها گردشگری با تغییرات ناگهانی

مفاهیم (کد نهایی) (کدگذاری باز)	مقوله‌ها	ابعاد
افزایش رقابت‌پذیری محصولات و خدمات گردشگری	گردشگری	
رونق اقتصادی و اشتغال‌زایی		
و تسهیل فعالیت بخش خصوصی به منظور ایجاد بازار کار		
تأمین رضایت خاطر گردشگران	بهبود اثربخشی در	
انعطاف‌پذیری و پویایی در پاسخ به نیازهای متنوع بازار	خدمات گردشگری	
افزایش گرایش به سفرهای داخلی	و خلق بازارهای	
ارتقای سطح کارآفرینی در صنعت گردشگری	جدید گردشگری	
بهبود زیرساخت‌های محلی خدمات رفاهی - اجتماعی	برای دوران پسا	
شناسایی بازارهای جدید	کرونا	
تحریک گردشگران مجازی برای بازدید واقعی از یک مقصد گردشگری	خلق بازار جدید	
آشناسازی و معرفی مجازی مقاصد مختلف گردشگری	گردشگری برای	
	دوران پسا کرونا	

گزاره‌های حکمی (قضایای) پژوهش

در پژوهش حاضر، بر پایه مؤلفه‌های مرحله کدگذاری محوری، قضایای زیر بدست آمده‌اند:

قضیه ۱. کاهش تقاضا برای خدمات - محصولات گردشگری ناشی از شیوع بیماری؛ الزام به رعایت پروتکل‌های بهداشتی ناشی از همه‌گیری بیماری، کاهش قدرت خرید مردم و محدودیت‌های محیطی و قانونی به‌عنوان شرایط علی بر مدل کارآفرینی گردشگری در بحران‌های پاندمیک اثرگذارند.

قضیه ۲. زیرساخت‌های بنیادی توسعه خدمات گردشگری؛ فرهنگ و عزم عمومی جامعه در پیشگیری از کرونا و یکپارچگی زنجیره تأمین صنعت گردشگری به‌عنوان شرایط زمینه‌ای بر مدل کارآفرینی گردشگری در بحران‌های پاندمیک تأثیری ندارد.

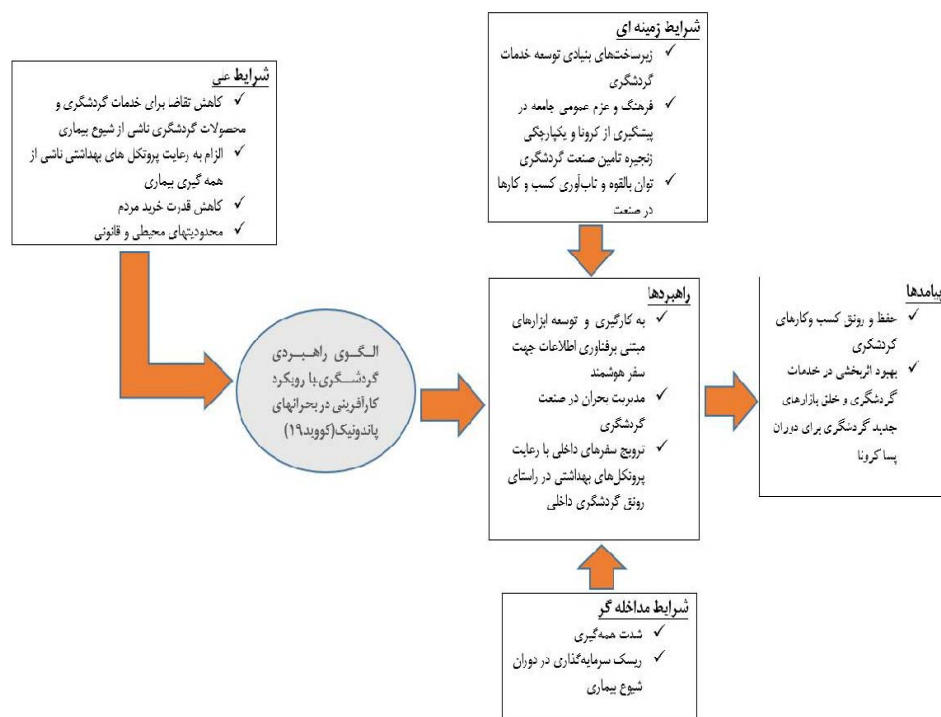
قضیه ۳. شدت همه‌گیری و ریسک سرمایه‌گذاری در دوران شیوع بیماری، به‌عنوان شرایط مداخله‌گر بر مدل کارآفرینی گردشگری در بحران‌های پاندمیک تأثیر می‌گذارند.

قضیه ۴. به‌کارگیری و توسعه ابزارهای مبتنی بر فناوری اطلاعات جهت سفر هوشمند؛ مدیریت بحران در صنعت گردشگری؛ ترویج سفرهای داخلی با رعایت پروتکل‌های بهداشتی

در راستای رونق گردشگری داخلی راهبردهای اصلی بر مدل کارآفرینی گردشگری در بحران‌های پاندمیک هستند.

قضیه ۵. پیامدهای دستور کار مدل کارآفرینی گردشگری در بحران‌های پاندمیک، شامل حفظ و رونق کسب‌وکارهای گردشگری؛ تقویت صنعت گردشگری و خلق بازار جدید گردشگری برای دوران پسا کرونا خواهد بود.

درنهایت با توجه به نتایج کدگذاری مدل نهایی کارآفرینی گردشگری با رویکرد داده بنیاد در بحران‌های پاندمیک با تأکید بر همه‌گیری کووید ۱۹ به صورت شکل شماره (۲) ارائه می‌گردد.

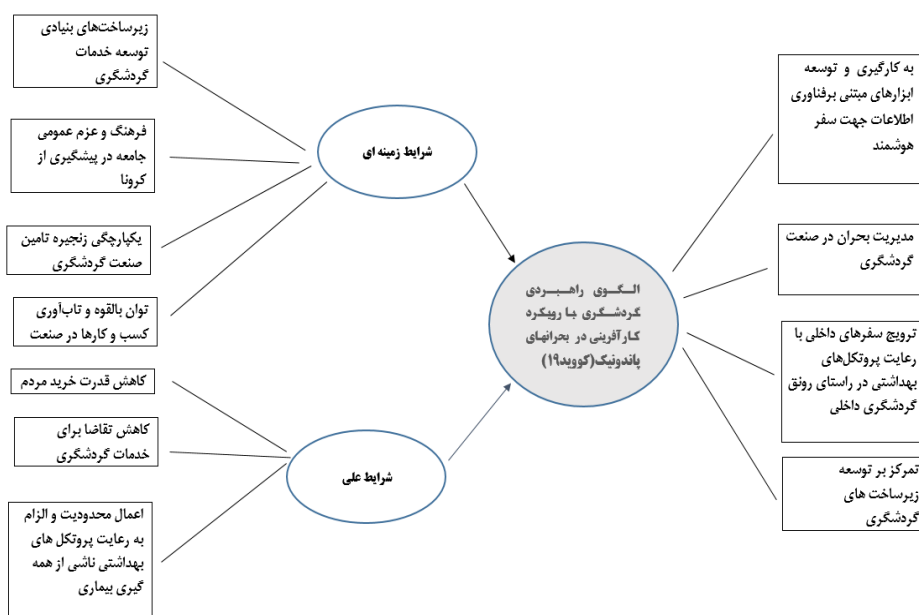

شکل ۲. الگوی گردشگری با رویکرد کارآفرینی در بحران پاندمی کووید ۱۹ بر مبنای نظریه داده بنیاد

مأخذ: نویسندگان

ارزیابی الگوی ارائه‌شده

در این مرحله باهدف ارزیابی الگوی حاصله از بخش کیفی، شیوه مدل یابی معادلات ساختاری بکار گرفته شده است.

شکل ۳. مدل مفهومی پژوهش

مأخذ: نویسندگان

روش استفاده‌شده در این بخش مبتنی بر شیوه کمی و مبتنی بر پارادایم روش‌شناسی حاکم اثبات‌گرایی است. جهت جمع‌آوری داده‌های کمی از پرسش‌نامه با سوالات بسته با طیف پنج‌گزینه‌ای لیکرت استفاده گردید. شایان‌ذکر است، به‌منظور تعیین روایی همگرا و واگرایی سازه از تحلیل عاملی تأییدی و در راستای سنجش پایایی پرسش‌نامه از آلفای کرونباخ استفاده‌شده است. تحلیل داده‌های کمی در این مطالعه، با استفاده از شیوه‌ای از مدل یابی معادلات ساختاری با نرم‌افزار Smart pls انجام شده است.

کشف و تأیید ساختار عاملی الگوی پیشنهادی

مدل مدنظر در این تحقیق بر اساس نظر متخصصان طراحی و مؤلفه‌های اصلی آن شناسایی گردید. سپس، پرسشنامه‌ای متشکل از ۸۷ سؤال برای اندازه‌گیری متغیرهای موردنظر تهیه و میان نمونه‌ی آماری توزیع گردید. در این بخش، به بررسی و تحلیل عاملی بین ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های الگوی پیشنهادی بر اساس نظر پاسخ‌دهندگان پرداخته می‌شود. در این تحلیل، ابتدا ساختار عاملی را کشف و پس از شناسایی عوامل به تأیید الگو پرداخته می‌شود. برای کشف ساختار از تحلیل عاملی اکتشافی در نرم‌افزار SPSS و برای تأیید ساختار عاملی از تحلیل عاملی تأییدی در نرم‌افزار Smart PLS استفاده شده است.

تحلیل عاملی اکتشافی

در ابتدا لازم است امکان انجام تحلیل عاملی بر نمونه تحقیق موردبررسی قرار گیرد که برای این منظور از آزمون بارتلت، شاخص کفایت نمونه‌برداری KMO و ماتریس همبستگی ضد تصویر استفاده می‌شود. مقدار شاخص KMO در بازه صفر تا یک قرار دارد و مقدار بالاتر از ۰/۷ را برای این شاخص قابل قبول می‌دانند. هرچه مقدار شاخص نزدیک به یک باشد، داده‌های موردنظر (اندازه نمونه) برای تحلیل عاملی مناسب هستند و گرنه نتایج تحلیل عاملی برای داده‌های موردنظر چندان مناسب نیست. مقدار شاخص KMO برابر با ۰/۸۲ و مقدار آماره آزمون کرویت بارتلت با درجه آزادی ۱۰۵ برابر با ۳۱۶۷/۲۹ به دست آمده و در سطح خطای ۰/۰۵ کاملاً معنی‌دار است.

آزمون نرمال بودن متغیرهای تحقیق

یکی از پیش فرض‌های اصلی موردنیاز برای استفاده از آزمون‌های پارامتریک فرض نرمال بودن توزیع متغیرهای موردبررسی است. از این رو قبل از انجام آزمون‌های موردنظر و بررسی فرضیه‌های تحقیق، باید نرمال بودن توزیع متغیرها آزمون شود. در صورتی که متغیرهای تحقیق از توزیع نرمال پیروی نکنند لازم است از آزمون‌های ناپارامتریک برای بررسی فرضیه‌های تحقیق استفاده شود. در این تحقیق، برای بررسی نرمال بودن متغیرهای از آزمون کلموگروف-

اسمیرنوف استفاده شد. نتایج آزمون در جدول (۷) گزارش شده است. همان‌گونه که مشاهده می‌شود تمام متغیرهای تحقیق در سطح خطای ۵ درصد معنی‌دار هستند.

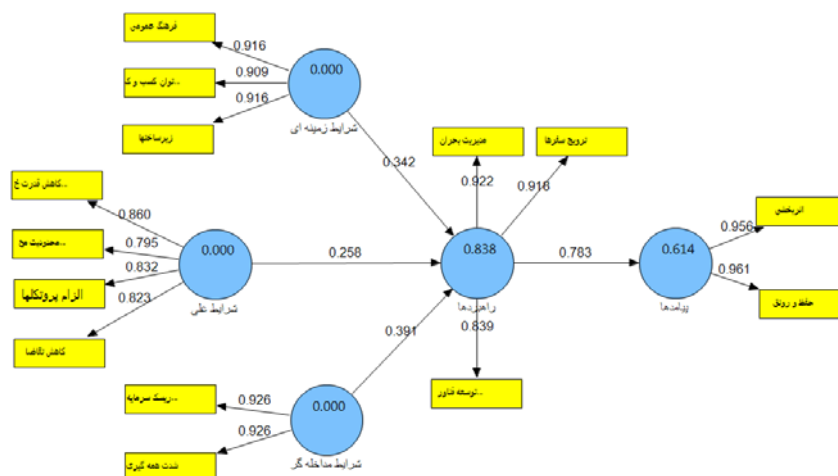
جدول ۷. نتایج آزمون نرمال بودن متغیرهای تحقیق

مأخذ: نویسندگان

متغیرهای تحقیق	مقدار آماره	سطح معنی‌داری (sig.)
شرایط علی	۰/۰۵۱	۰/۰۲۰
شرایط زمینه‌ای	۰/۰۸۰	۰/۰۰۱
شرایط مداخله‌گر	۰/۰۵۴	۰/۰۱۰
راهبردها	۰/۰۶۸	۰/۰۰۱
پیامدها	۰/۱۱۵	۰/۰۰۱

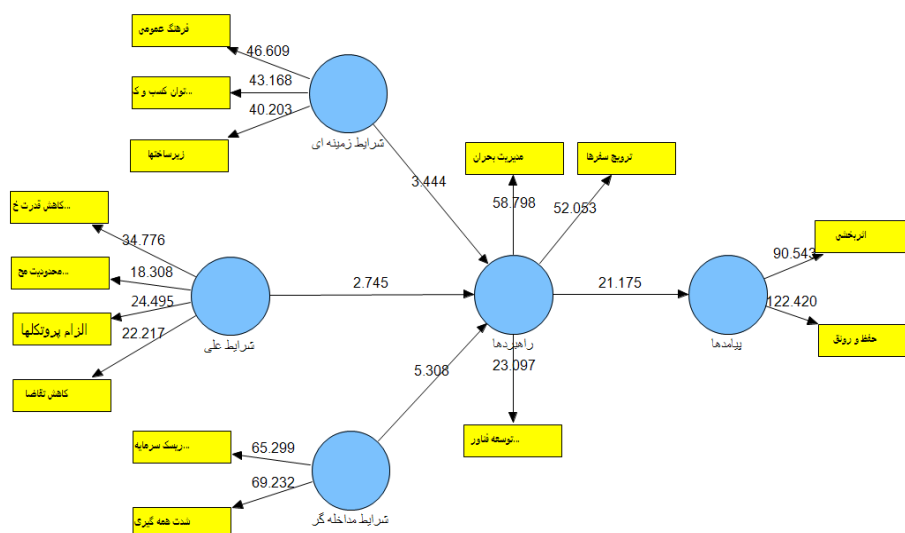
تحلیل عاملی تأییدی

به منظور سنجش و تأیید مدل استخراج شده و آزمون فرضیه‌های تحقیق با توجه به نرمال نبودن توزیع تمام متغیرها از روش حداقل مربعات جزئی به کمک نرم‌افزار Smart PLS استفاده شد. ضرایب مسیر، واریانس تبیین شده متغیر وابسته توسط متغیرهای مستقل و بار عاملی متغیرهای مشاهده شده در شکل ۴ مشخص شده‌اند.

شکل ۴. نمودار ضرایب مسیر و بار عاملی متغیرها

معنی داری ضرایب مسیر و بارهای عاملی مربوط به هرکدام از متغیرهای پنهان با استفاده از روش خودگردان بررسی و در شکل (۵) به نمایش آمده است. در این شکل اعداد روی مسیر و نیز خطوط مربوط به بارهای عاملی مقادیر آماره t مربوطه هستند و همانند آزمون t تفسیر می‌شوند، یعنی برای تعداد نمونه‌های بالا مقادیر بیشتر از $\pm 1/96$ در سطح ۵ درصد معنی دار می‌باشند.

شکل ۵. مقدار آماره t برای بررسی معنی داری ضرایب مسیر و بارهای عاملی

پایایی (همسانی درونی) گویه‌ها

جهت بررسی پایایی هرکدام از گویه‌ها، بار عاملی هر یک از متغیرهای مشاهده شده روی متغیرهای مکنون مربوطه در جدول (۸) گزارش شده است. معمولاً بارهای عاملی بالاتر از $0/4$ مورد قبول و در سطح $0/05$ معنی دار هستند. به صورتی که مشاهده می‌شود بار عاملی تمام گویه‌ها بالاتر از میزان مطلوب هستند.

جدول ۸. بار عاملی گویه‌ها

مأخذ: نویسندگان

پيامدها	راهبردها	شرایط مداخله‌گر	شرایط زمینه‌ای	شرایط عالی	
				۰/۸۲۳	کاهش تقاضا برای خدمات
				۰/۸۳۲	الزام به رعایت پروتکل‌ها
				۰/۸۶۰	کاهش قدرت خرید مردم
				۰/۷۹۵	محدودیت‌های محیطی و قانونی
			۰/۹۱۶		فرهنگ عمومی جامعه در پیشگیری
			۰/۹۱۶		زیرساخت بنیادی توسعه خدمات
			۰/۹۰۹		توان و تاب‌آوری کسب‌وکارها
		۰/۹۲۶			شدت همه‌گیری
		۰/۹۲۶			ریسک سرمایه‌گذاری در دوران شیوع
	۰/۹۲۲				مدیریت بحران در صنعت گردشگری
	۰/۸۳۹				به‌کارگیری ابزارهای فناوری اطلاعات
	۰/۹۱۸				ترویج سفرهای داخلی
۰/۹۵۶					بهبود اثربخشی خدمات گردشگری
۰/۹۶۱					رونق کسب‌وکارهای گردشگری

نتایج معنی‌داری ضرایب مسیر نیز در جدول (۹) آورده شده‌اند. در این جدول مقدار ضریب مسیر، انحراف استاندارد، مقدار آماره t و سطح معنی‌داری مربوط به هر کدام از مسیرها نوشته شده است.

جدول ۹. مقدار ضرایب مسیر و آماره t

مأخذ: نویسندگان

مسیر	ضریب مسیر	انحراف استاندارد	مقدار آماره t	سطح معنی‌داری
از شرایط عالی به راهبردها	۰/۲۵۸	۰/۰۹۴	۲/۷۴	۰/۰۰۲
از شرایط زمینه‌ای به راهبردها	۰/۳۴۲	۰/۰۹۹	۳/۴۴	۰/۰۰۱
از شرایط مداخله‌گر به راهبردها	۰/۳۹۱	۰/۰۷۴	۵/۳۱	۰/۰۰۱
از راهبردها به پیامدها	۰/۷۸۳	۰/۰۳۷	۲۱/۱۸	۰/۰۰۱

بر اساس نتایج جدول بالا، ضرایب مسیر از شرایط علی، شرایط زمینه‌ای و شرایط مداخله‌گر به راهبردها مثبت و در سطح خطای ۰/۰۵ کاملاً معنی‌دار می‌باشند. همچنین، ضریب مسیر از راهبردها به پیامدها در سطح خطای ۰/۰۵ کاملاً معنی‌دار هست.

پایایی ترکیبی

برای بررسی روایی همگرا باید میانگین واریانس استخراج‌شده (AVE) و پایایی مرکب (CR) محاسبه شود. باگوزی و یای (۱۹۸۸) شاخص معیار برای میانگین واریانس استخراج شده را برابر ۰/۶ و برای پایایی مرکب را برابر ۰/۵ معرفی کرده‌اند و مقادیر بزرگتر از آن را مناسب در نظر گرفته‌اند (باگوزی، یای، ۱۹۸۸، ص ۸۲). نتایج بررسی پایایی ترکیبی در جدول (۱۰) گزارش شده است. همان‌گونه که مشاهده می‌شود تمامی اعداد بیشتر از ۰/۶ بوده و لذا پایایی ترکیبی سازه‌ها مورد قبول هستند.

واریانس استخراج شده

مقادیر واریانس استخراج شده مربوط به سازه‌ها نیز در جدول (۱۰) گزارش شده است. این شاخص توسط فورنل و لارکر (۱۹۸۱) پیشنهاد شد. مقدار قابل قبول برای این معیار که بیانگر اعتبار مناسب ابزارهای اندازه‌گیری است، مقدار ۰/۵ هست. همان‌گونه که مشاهده می‌شود مقادیر واریانس استخراج شده برای تمام متغیرهای تحقیق بالاتر از ۰/۵ بوده و اعتبار ابزارهای اندازه‌گیری را تأیید می‌کند.

جدول ۱۰. پایایی ترکیبی و واریانس استخراج شده متغیرهای تحقیق

مأخذ: نویسندگان

متغیرهای تحقیق	پایایی ترکیبی	واریانس استخراج شده
شرایط علی	۰/۸۹۷	۰/۶۸۵
شرایط زمینه‌ای	۰/۹۳۸	۰/۸۳۵
شرایط مداخله‌گر	۰/۹۲۳	۰/۸۵۷
راهبردها	۰/۹۲۲	۰/۷۹۹
پیامدها	۰/۹۵۸	۰/۹۱۹

بررسی و آزمون مدل ساختاری

بر اساس نتایج، مقدار ضرایب تعیین چندگانه برای مدل تحقیق برابر ۰/۸۳۸ و ۰/۶۱۴ به دست آمده‌اند. این بدین معنی است که متغیرهای مستقل تحقیق (شرایط علی، زمینه‌ای و مداخله‌گر) در مجموع توانسته‌اند ۸۳/۸ درصد تغییرات متغیر میانجی (راهبردها) را تبیین کنند و متغیر میانجی (راهبردها) نیز توانسته ۶۱/۴ درصد تغییرات متغیر وابسته (پیامدها) را تبیین کند که درصدهای بسیار بالایی هستند. برای بررسی برازش کلی مدل می‌توان از شاخص نیکویی برازش (GOF) به صورت زیر استفاده کرد

$$G O F = \sqrt{(C o m m u n a l i t y) * (R^2)}$$

که برابر مجذور ضرب دو مقدار متوسط مقادیر اشتراکی و متوسط ضرایب تعیین است. سه مقدار ۰/۰۱، ۰/۲۵ و ۰/۳۶ به ترتیب به عنوان مقادیر ضعیف، متوسط و قوی برای این شاخص لحاظ می‌شود. برای مدل تحقیق حاضر مقدار این شاخص برابر است با

$$G O F = \sqrt{0.726 \times 0.819} = 0.771$$

به این ترتیب با توجه به نتایج پایایی ترکیبی، واریانس استخراج شده، ضریب تعیین مدل و شاخص نیکویی برازش می‌توان نتیجه گرفت که مدل ترسیم شده در حیطه تحلیل مسیر از فرضیات تجربی - نظری مناسبی برخوردار بوده و دارای برازش بسیار مناسبی است.

آزمون فرضیه‌ها

مطابق با الگوریتم تحلیل داده‌ها در نرم‌افزار PLS، پس از بررسی برازش مدل‌های اندازه‌گیری، با توجه به ضریب مسیر و آماره t و همچنین نمودارهای (ضرایب مسیر و بار عاملی متغیرها، معنی‌داری ضرایب مسیر و بارهای عاملی)، فرضیه‌های تحقیق آزموده می‌شوند. ضریب مسیر نشان‌دهنده اثر یک سازه بر روی سازه دیگر است. ضرایب مسیر مثبت نشان‌دهنده روابط مستقیم بین متغیرها و ضرایب مسیر منفی نشان دهند رابط معکوس بین متغیرها است. در صورتی که مقدار ضریب معناداری هر یک از مسیرها بیش از ۱/۹۶ باشد، مسیر مربوطه در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنادار و فرضیه مرتبط با آن تأیید می‌شود. طبق یافته‌های تحقیق، بر اساس ضریب معناداری مسیرها، فرضیه‌های شرایط علی بر راهبردها با

ضریب مسیر ۰/۲۵۸ و شرایط زمینه‌ای به راهبردها با ضریب مسیر ۰/۳۴۲ و شرایط مداخله‌گر بر راهبردها با ضریب مسیر ۰/۳۹۱ و راهبردها به پیامدها با ضریب مسیر ۰/۷۸۳ بر راهبردهای گردشگری با رویکرد کارآفرینی در بحران همه‌گیری کووید ۱۹ تأثیر معناداری دارند. همه این مسیرها در سطح ۰/۰۵ معنادار می‌باشند و ضریب مسیرها در شرایط مناسب قرار دارند بر این اساس طبق یافته‌های تحقیق بر اساس نتایج به‌دست‌آمده از بخش کمی، راهبردهای گردشگری با رویکرد کارآفرینی در بحران همه‌گیری (مورد مطالعه: پاندمی کووید ۱۹) مورد تأیید است. بر اساس نتایج پایایی ترکیبی، واریانس استخراج شده، ضریب تعیین مدل و شاخص نیکویی برازش به این نتیجه دست یافتیم که مدل ترسیم شده در حیطه تحلیل مسیر از مفروضات تجربی-نظری مناسبی برخوردار بوده و دارای برازش خیلی مناسبی هست. بنابراین، الگوی راهبردهای گردشگری با رویکرد کارآفرینی در بحران همه‌گیری کووید مورد تأیید هست. نتایج حاصل از آزمون فرضیات در جدول (۱۱)، نشان داده شده است: و مدل مفهومی طراحی شده را تأیید می‌کند.

جدول ۱۱. اثرات مستقیم، آماره t و نتیجه فرضیات پژوهش

مأخذ: نویسندگان

قبول یا رد فرضیه	معنی داری	آماره t	ضریب مسیر استاندارد شده β	فرضیه‌ها
قبول	Sig<0.05	۵/۰۳۵	-۰/۳۴۳	کاهش تقاضا ← الگوی راهبردی گردشگری
قبول	Sig<0.05	۵/۱۹۷	-۰/۶۹۲	اعمال محدودیت ← الگوی راهبردی گردشگری
قبول	Sig<0.05	۸/۱۵۵	-۰/۲۰۹	عوامل اقتصادی ← الگوی راهبردی گردشگری
قبول	Sig<0.05	۶/۰۰۹	۰/۷۲۲	زیرساخت‌های گردشگری ← الگوی راهبردی گردشگری
قبول	Sig<0.05	۲/۴۱۷	۰/۰۲۶	فرهنگ و عزم عمومی ← الگوی راهبردی گردشگری
قبول	Sig<0.05	۸/۰۲۲	۰/۱۰۳	یکپارچگی زنجیره تامین ← الگوی راهبردی گردشگری
قبول	Sig<0.05	۸/۲۹۰	-۰/۰۳۱	ریسک سرمایه‌گذاری ← الگوی راهبردی گردشگری

۶. نتیجه‌گیری و پیشنهادها

صنعت گردشگری همواره تحت تأثیر اجتماع و مبتنی بر تعاملات بین مردم است. شیوع ویروس کرونا، بخش گردشگری جهان را با چالشی اساسی مواجه کرده است. این مطالعه با رویکرد روش‌شناسی ترکیبی، طی دو بخش کیفی و کمی انجام شد. در بخش نخست این پژوهش که مبتنی بر شیوه نظریه‌پردازی داده بنیاد است، پژوهشگر طی فرایندی رفت و برگشتی، به تجزیه و تحلیل داده‌ها طی سه مرحله کدگذاری باز، محوری و گزینشی اقدام کرده و اقدام به ارائه مدل راهبردی گردشگری با رویکرد کارآفرینی را در بحران کووید ۱۹ نموده است. سپس در گام دوم به برازش و اعتبار یابی مدل ارائه شده پرداخته است. بر این اساس، مدل پیشنهادی پژوهش به شرح ذیل هست:

- شرایط علی: در این مطالعه سه مقوله (۱) کاهش تقاضا برای خدمات - محصولات گردشگری ناشی از شیوع بیماری، (۲) اعمال محدودیت و الزام به رعایت پروتکل‌های بهداشتی ناشی از همه‌گیری بیماری و (۳) عوامل اقتصادی به‌عنوان عوامل علی‌الگوی پیشنهادی شناسایی شدند. این یافته با نتایج تحقیقات گاسلینگ و همکاران (۲۰۲۰)، خیم و همکاران (۲۰۲۰) و هایستد و همکار (۲۰۲۰)، همخوانی دارد.

- شرایط زمینه‌ای: در این مطالعه ۴ مقوله ذیل به‌عنوان بسترهای اثرگذار بر شکل‌گیری گردشگری با رویکرد کارآفرینی شناسایی شدند: (۱) زیرساخت‌های گردشگری، (۲) فرهنگ و عزم عمومی جامعه در پیشگیری از کرونا، (۳) یکپارچگی زنجیره تأمین صنعت گردشگری، (۴) توان بالقوه و تاب‌آوری کسب‌وکارها در صنعت در قالب شرایط زمینه‌ای. این یافته با حاصل مطالعات راتن (۲۰۲۰)، خزامی و همکاران (۲۰۲۰) و رات (۲۰۲۰) مطابقت دارد.

- شرایط مداخله‌گر: در این پژوهش دو عامل (۱) شدت همه‌گیری و (۲) ریسک سرمایه‌گذاری در دوران شیوع بیماری کووید ۱۹، در طبق عوامل مداخله‌گر یعنی آن دسته از مقولاتی که به‌طور غیرمستقیم بر توسعه گردشگری با رویکرد کارآفرینی در بحران‌های پاندمیک (کووید ۱۹) اثرگذارند، شناسایی شدند. این نتایج با یافته‌های حاصل از پژوهش

هاسیتد و همکار (۲۰۲۰)، سازمان تجارت جهانی (۲۰۲۰)، خیم و همکار (۲۰۲۰)، همخوانی دارد.

• راهبردها: این طبقه مشتمل برکنشها و تعاملاتی است که اجرای موفقیت آمیز آنها منجر به توسعه گردشگری با رویکرد کارآفرینی در دوران بحران پاندمی کووید ۱۹ خواهد شد. این راهبردها عبارتند از: (۱) توسعه گردشگری مجازی، (۲) مدیریت بحران در صنعت گردشگری، (۳) توسعه گردشگری داخلی با تأکید بر رعایت پروتکل‌های بهداشتی و (۴) تمرکز بر توسعه زیرساخت‌های گردشگری. این نتایج با یافته‌های مطالعات هینگز و همکار (۲۰۲۰)، ان. سی و همکار (۲۰۲۰)، خیم و همکار (۲۰۲۰) و کلاب و همکار (۱۳۹۹) مطابقت دارد.

• در حالت کلی بر اساس یافته‌های به دست آمده، کاهش تقاضا، اعمال محدودیت، عوامل اقتصادی و ریسک سرمایه‌گذاری بر الگوی راهبردی گردشگری دارای تأثیر منفی و معنی‌داری می‌باشند. نتایج این پژوهش بیانگر آن است که زیرساخت‌های گردشگری، فرهنگ و عزم عمومی و یکپارچگی زنجیره تأمین بر الگوی راهبردی گردشگری دارای تأثیر مثبت و معنی‌دار می‌باشند ضمن اینکه زیرساخت‌های گردشگری از بیشترین تأثیر بر الگوی راهبردی گردشگری برخوردار است.

• پیامدها: یافته‌های پژوهشگر نمایانگر آن است که اجرای صحیح راهبردهای پیشنهادی منجر به تحقق سه پیامد ذیل می‌گردد: (۱) حفظ و رونق کسب‌وکارهای گردشگری، (۲) تقویت صنعت گردشگری و (۳) خلق بازار جدید گردشگری برای دوران پسا کرونا.

• نتایج این پژوهش بیانگر آن است که زیرساخت‌های گردشگری، فرهنگ و عزم عمومی و یکپارچگی زنجیره تأمین بر الگوی راهبردی گردشگری دارای تأثیر مثبت و معنی‌دار می‌باشند ضمن اینکه زیرساخت‌های گردشگری از بیشترین تأثیر بر الگوی راهبردی گردشگری برخوردار است

در بخش کمی پژوهش، بر اساس یافته‌های به دست آمده، کاهش تقاضا، اعمال محدودیت، عوامل اقتصادی و ریسک سرمایه‌گذاری بر الگوی راهبردی گردشگری دارای تأثیر منفی و معنی‌داری می‌باشند. بر این اساس می‌توان اذعان داشت با افزایش تأثیر این عوامل گردشگری

با رویکرد کارآفرینی با چالش‌هایی مواجه می‌شود و کاهش در آن‌ها منجر به بهبود وضعیت گردشگری با رویکرد کارآفرینی در شرایط همه‌گیری کووید ۱۹ می‌گردد و ضمن اینکه زیرساخت‌های گردشگری از بیشترین تأثیر بر الگوی راهبردی گردشگری برخوردار است. از نوآوری‌های این پژوهش می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد: ۱) جدید بودن موضوع با توجه به رویکرد کارآفرینی و نگرش مثبت آن جهت حل چالش‌های ناشی از بحران، ۲) هم-سو بودن موضوع در راستای کاهش پیامدهای ناشی از شیوع پاندمی‌هایی نظیر کووید ۱۹ بر کسب‌وکارهای گردشگری، ۳) خلق نظریه درزمینهٔ صنعت گردشگری با رویکرد کارآفرینی در بحران‌های پاندمیک که بر اساس مطالعات صورت گرفته به نظر می‌رسد تاکنون در کشور پژوهشی با این عنوان انجام نپذیرفته است.

کتاب‌نامه

۱. ایمان، م. (۱۳۸۹). مبانی پارادایمی روش‌های کمی و کیفی تحقیق در علوم انسانی. انتشارات پژوهشگاه حوزه و دانشگاه. چاپ اول.
۲. آذر، ع؛ غلام زاده، ر. (۱۳۹۵). مدلسازی معادلات ساختاری: کمترین مربعات جزئی (PLS - SEM). انتشارات نگاه دانش، چاپ اول
۳. آزادخانی، پ؛ عبداللهی پور، ز. (۱۳۹۷). نقش فعالیت‌های کارآفرینانه در توسعه گردشگری شهر ایلام، فصلنامه علمی - ترویجی فرهنگ ایلام، (۶۰ و ۶۱)، ۱۵۵-۱۳۰
۴. آق ارکاکلی، آ؛ یحیی زاده فر، م، گندم فشان، د؛ و اسمعیلی خان به بین، ن. (۲۰۱۹). مطالعه عوامل مؤثر بر تقاضای گردشگری داخلی در استان گلستان. برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری، (۳۰)، ۱۷۷-۱۹۶
۵. دهقان، ر؛ رشادت جو، ح؛ طالبی، ک؛ و درگاهی، ح. (۱۳۹۹). تحلیل راهبردی صنعت گردشگری سلامت ایران در دوران کرونا. مجله دانشکده پیراپزشکی دانشگاه علوم پزشکی تهران، ۱۴، (۶)، ۵۳۴-۵۱۹.
۶. سبحانی، ب؛ صفریان‌زنگیر، و؛ طباطبائی، ب. (۱۳۹۹). پهنه‌بندی اقلیمی چغندر قند بر اساس خصوصیات خاک و عوامل اقلیمی (مطالعه موردی: استان آذربایجان شرقی)، فصلنامه علوم و تکنولوژی محیط زیست، ۲۲(۴)، ص ۹۵-۱۰۷.

۷. علی اکبری، م؛ عیسی زاده، ف؛ آقاجان بگلو، س. (۱۳۹۸). پیامدهای روانی اجتماعی مبتلایان به بیماری کروناویروس جدید (کوئید ۱۹): یک مطالعه کیفی، ۲(۲)، ۹-۲۰
۸. فروحی، ش؛ ابونبی، آ. (۱۳۹۸). اثرات اقتصادی کرونا بر صنعت گردشگری. بررسی مسائل روز اقتصادی. اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی، ۱-۴۳.
۹. کرمی، م. (۱۳۹۶). صنعت گردشگری بستر کار آفرینی، ماهنامه کارایی، شماره ۳۰، ۱-۶۸.
۱۰. کلابی، الف. کریمی راد، س. (۱۳۹۹). نوسازی استراتژیک کارآفرینانه در دوران پسا کرونا: شرکت های فعال در صنعت گردشگری. فصلنامه مدیریت گردشگری، ۱۵ (ویژه نامه همه گیری کووید ۱۹)، ۲۸۵-۳۰۶
۱۱. مروت، ح؛ سالم، ع؛ و خادم نعمت الهی، م. (۱۳۹۷). شناسایی عوامل موثر بر تقاضای گردشگری خارجی، پژوهشنامه اقتصادی، ۱۸ (۶۹)، ۳۰۶-۲۷۵
۱۲. موسوی، م؛ جلالیان، الف.؛ کهکی، ف. (۱۳۹۶). تدوین سناریوهای عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری استان آذربایجان غربی با استفاده از سناریو ویزارد. نشریه گردشگری شهری، ۴(۳)، ۶۲-۴۹
۱۳. میرتقیان رودسری، س؛ فرخیان، ف؛ نقوی، م. (۱۳۹۹). بررسی رفتار جامعه میزبان نسبت به گردشگران در دوران شیوع کووید-۱۹، مطالعات مدیریت گردشگری (مطالعات جهانگردی)، ۱۵ (ویژه نامه)، ۱۱۵-۱۴۳
۱۴. نیکفال مغانلو، س؛ منصوری، م. (۱۳۹۹). تاثیر ویروس کرونا COVID-19 بر صنعت گردشگری، هفتمین همایش ملی مطالعات و تحقیقات نوین در حوزه علوم جغرافیا، موسسه آموزش عالی آل طه، مرکز مطالعات و تحقیقات علوم و فنون بنیادین در جامعه - موسسه آموزش عالی آل طه معماری و شهرسازی ایران، تهران.
۱۵. یعقوبی منظری، پ؛ آقامیری، س. (۱۳۹۷). بررسی پیوندهای پسین و پیشین صنعت هتلداری برای افزایش تولید و اشتغال در ایران. گردشگری و توسعه، ۷(۴)، ۱۸-۳۷.

16. Bagozzi, R. P., & Yi, Y. (1988). On the evaluation of structural equation models. *Journal of the academy of marketing science*, 16(1), 74-94.
17. Del Valle, A. S. (2020). The Tourism Industry and the Impact of Covid-19, Scenarios and Proposals. *Global Journey Consulting Madrid*, 1-34
18. Doern, R. (2016). Entrepreneurship and crisis management: The experiences of small businesses during the London 2011 riots. *International Small Business Journal*, 34(3), 276-302.

19. Eggers, F.(2020). Masters of disasters? Challenges and opportunities for SMEs in times of crisis. *Journal of Business Research*, 116, 199-208.
20. Gretzel, U., Fuchs, M., Baggio, R., Hoepken, W., Law, R., Neidhardt, J. 2020. e-Tourism beyond COVID-19: a call for transformative research. *Information Technology & Tourism*, 22, 187-203.
21. Higgins-Desbiolles, F.(2020). The “war over tourism”: challenges to sustainable tourism in the tourism academy after COVID-19. *Journal of Sustainable Tourism*, 29(4), 551-569.
22. Keller, P.(2020). Corona pandemic as exogenous shock for international tourism: a context analysis. Languages, Literatures and Cultures of the University of Bergamo where she is member of the CST-DiathesisLab. Her primary research interests are participatory processes and collaborative mapping to promote territorial regeneration in a sustainable perspective.,15-24
23. Kraus, S., Clauss, T., Breier, M., Gast, J., Zardini, A., & Tiberius, V.(2020). The economics of COVID-19: initial empirical evidence on how family firms in five European countries cope with the corona crisis. *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*.26(5), 1067-1092
24. Kreiner, N. C., & Ram, Y.(2020). National tourism strategies during the Covid-19 pandemic. *Annals of tourism research*.1-6.
25. Lerner, D. A., Hunt, R. A., & Dimov, D.(2018). Action! Moving beyond the intendedly-rational logics of entrepreneurship. *Journal of Business Venturing*, 33(1), 52-69.
26. Liew, V. K. S.(2020). The effect of novel coronavirus pandemic on tourism share prices. *Journal of Tourism Futures*.(1-16).
27. Lounsbury, M., & Glynn, M. A.(2019). *Cultural entrepreneurship: A new agenda for the study of entrepreneurial processes and possibilities*. Cambridge University Press.
28. Milstein, B.(2015). Thinking politically about crisis: A pragmatist perspective. *European Journal of Political Theory*, 14(2), 141-160.
29. Moyle, C. L., Moyle, B., & Burgers, H.(2020). Entrepreneurial strategies and tourism industry growth. *Tourism Management Perspectives*, 35(1), 1-10
30. Ratten, V.(2020). Coronavirus(Covid-19) and entrepreneurship: cultural, lifestyle and societal changes. *Journal of Entrepreneurship in Emerging Economies*, 13(4), 747-761
- Roy, A.(2020). The pandemic is a portal. *Financial Times*, 3(4)., 45(2), 1-12
32. Santos, A., Madrid, C., Haegeman, K. and Rainoldi, A., Behavioural changes in tourism in times of Covid-19, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2020,1-64.